

A román etnikum sajátosságai

Az idők folyamán három különböző úton közeledtek a román etnikai specifikum kérdéséhez; s a három egymást követő közelítési mód csak a szocialista rendszer szakaszában találkozott.

Az első a történeti út volt. A krónikások nyitották meg, Bălcescu és Kogălniceanu tovább haladtak rajta; Alexandru D. Xenopol, Nicolae Iorga és Vasile Pârvan, újabban Constantin Giurescu, napjainkban pedig a Ion Petrovici, Constantin Daicoviciu, David Prodan, Andrei Oțetea, Ștefan Pascu és mások szerkesztette *Istoria Românilor* című kézikönyv tökéletesítette a módszert a meghatározás teljessége jegyében. Ezzel a módszerrel kutatták eredetünket és kontinuitásunkat e tájakon, különös tekintettel etnikai lényünk szerepére a kultúra vezéreszméinek érvényesülésében és kibontakozásában. Logikai szempontból a történeti vizsgálódás az összesség és a fejlődés kutatását jelentette. A kutatók figyelmét kultúránk sajátossága és egyetemessége egyaránt magára vonta, úgyszintén a kontinuitás és diszkontinuitás is, amely a fejlődés szükségszerű velejárója. Kevesebbet törődtek azzal, hogy etnikai lényünket összehasonlítsák más népekével, akár a környezőkével is.

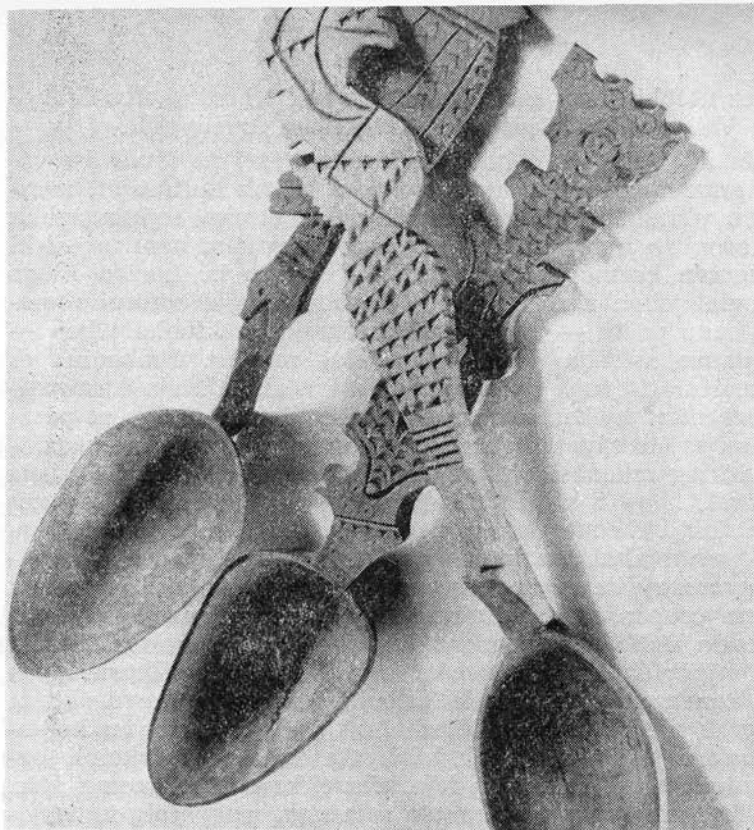
A második utat a múlt századbéli — éppen a korhoz való felzárkózásról folyó — vita nyitotta meg. A negyvennyolcasok — élükön Constantin A. Rosettivel — a nyugati *formák és intézmények* haladéktalan átvételét követelték, Titu Maiorescu viszont kiállt a *lényeg* elsőbbsége mellett. Vitájuk a kultúra és civilizáció általánosságának és egyetemességének szempontjait firtatta, nem terjedt ki etnikai lényünk sajátosságára és egyediségére, ezt csak Eminescu közelítette meg. Eugen Lovinescu megítélése szerint (*Istoria civilizației române*) kultúránk szintézise Rosetti téziséből és Maiorescu antitéziséből jön létre. Lovinescu nem tárgyalja a társadalmi-politikai és kulturális felépítmény függését a gazdasági alépítménytől, nem foglalkoztatja őt etnikai lényünk egyedisége és sajátossága sem, s így tárgyalásmódja — akárcsak a Rosettié és a Maiorescué — beéri az emberi művelődés általánosságának és egyetemességének a szempontjával. A vita egyoldalúsága még hangsúlyozottabb Garabet Ibrăileanu *Spiritul critic în cultura românească* című művében, amely a szépirodalom területére szorítkozik. Ezzel szemben a mód, ahogyan Dobrogeanu-Gherea és Ștefan Zeletin a gazdasági alépítménnyel foglalkozik, lehetővé teszi, hogy a társadalmi-politikai és kulturális felépítmény jellegére következtessünk. Érzékeltetik a gazdasági, társadalmi-politikai és kulturális determináltságok teljességét, de figyelmük nem terjed ki a sajátosság és általánosság, egyediség és egyetemesség egymást kölcsönösen kiegészítő jellegére. Akárcsak Rosetti, Maiorescu, Lovinescu és Ibrăileanu, Dobrogeanu-Gherea és Zeletin is csak kultúránk *növekedési válságát* tanulmányozzák az általánosság és egyetemesség szempontjából, s elhanyagolják sajátos jegyeit, e jegyek szerepét a sajátos földrajzi elhelyezkedés

viszonylatában; ez utóbbi szempont csupán Simion Mehedinți, Ion Simionescu és George Válsan emberföldrajzi kutatásaiban érvényesül.

A felzárkózás a korhoz és a határok kiegészülése, az általános választójog és az agrárreform beemelte a vitába a falvak kultúráját, nemcsak a jelentősebb városit. Így bontakozik ki aztán etnikai sajátosságunk vitája is, amely azonban nem lép túl a falu szempontjain, nem terjed ki a — talán túlságosan kozmopolitának hitt — városra is. Lucian Blaga akadémiai székfoglalójában a román falut dicsőíti (*Elogiu satului românesc*), Liviu Rebreanu pedig — ugyancsak akadémiai székfoglalójában — a román parasztot magasztalja (*Laudă țăranului român*). Frobenius és Spengler kultúrformológiájának nyilvánvaló hatása alatt Blaga a mioritikus körrel (*spațiul mioritic*) határozza meg a földművelői és főként pásztori jellegű etnikai sajátosságot. Rebreanu a román paraszt rög-imádatáról, nyelvéhez való ragaszkodásáról, hagyománytiszteletéről szól. De Blaga megfélekedzik arról, hogy a mioritikus kör hegyes-völgyes domborzatát nem csak mi mondhatjuk a magunkénak, hanem a Föld majdnem kétharmadára jellemző, tehát általános, nem csupán sajátos. Ugyanez elmondható a föld, a hagyomány, az anyanyelv szeretetéről is, amelyről Rebreanu szólt. Mindez nem csupán a *Ion* című regény hőseit jellemzi, és Petrét a *Lázadásból*, hanem Bulinát is Reymont *Parasztokjából*, s Balzac, Hardy, Hawthorne parasztjait: általános is tehát, nem csupán *specifikus*. Éppen ezért nem való a nemzetek és népek különbözőségeit sajátosságokként kezelni, hiszen ezek a sajátosságok létezhetnek is, meg nem is: helyesebb ugyanazoknak a sajátosságoknak különféle fejlettségi fokairól beszélni. Végül is minden embernek van feje, törzse, keze, lába, szeme, füle, esze: mindenekelőtt emberek, s csak azután románok, magyarok, jugoszlávok, franciák, németek. Valóban: a sajátosságok általánosak. Specifikusak csupán e sajátosságok fejlettségi fokai, kombinációi vérmérsékleti, emotív színezettségük szerint, s ezek is csupán fokozataikban, nem pedig minőségükben különbözők. Így hát a népek különbözőségeit nem kutathatók és értelmezhetők Arisztotelész klasszikus logikája szerint, amely elvonatozta a — csakis matematikailag megközelíthető — fejlődési fokozatoktól; e vonatkozásban tehát egy olyan dialektikus logikához kell folyamodnunk, amely önmagát a matematika eszközével teszi teljesebbé, így határozván meg nem csupán a különféle sajátosságokat, hanem fejlettségük fokát is.

Ha elfogadjuk a létező vagy nemlétező — s ha nemlétező, akkor fejlettségi fokkal sem bíró — sajátosságok feltevését, akkor a népek csupán *egymás mellé rendelt entitások* lehetnének, s nem volna lehetőségük egymás megértésére. A lényegében azonos sajátosságok — neveléssel módosítható — különböző fejlettségi fokai szempontjából a népek a mindet átfogó *emberiség* részei.

Wilhelm Wundt *A nemzetek és bölcséletük* című művében kifejti, hogy a franciák racionalisták, az angolok empiristák, a németek idealisták, az amerikaiak pragmatisták, a spanyolok patetikusak, az olaszok líraiak, az akkori idők oroszai misztikusak. Csakhogy a fizikában a racionalizmus legfontosabb képviselője az angol Newton volt, viszont Condillac és Comte empirista, francia létére, miként Leibniz is racionalista, pedig német. A világ minden népe empirista, racionalista, idealista, lírai és így tovább.

Népi
faragások

(Szabó
Tamás
felvétele)

Csupán ezen általános emberi vonások fejlettsége, illetve kapcsolódásuk kombinációi változnak.

Ezeket az állításokat teljes mértékben alátámasztja a korszerű biológia, lélektan, szociológia és társadalmi-művelődési antropológia.

Másrészt viszont a nemzeti kultúra alapos megértésében és értelmezésében nem különféle általános attribútumaik fejlettségi fokának a *különbözőségei és hasonlóságai* a fontosak (a tudomány a kutatást a kapcsolódások és integrálódások többé-kevésbé egyedi, könnyen leírható, összehasonlítható és osztályozható módozataival csak elkezdi, de nem ezzel fejezi be). Fontosabb a nemzeti kultúra egységében értelmezett gazdasági, társadalmi-politikai és művelődési *céloknak* a nemzeti kultúra egészében betöltött szerepe, valamint a nemzeti kultúra szerepe az emberiség kultúrájában. Végeredményben a népek különbözőségei és hasonlóságai adottságaikból és tudatosított céljaikból következnek, s így ezzel magyarázhatók. Történéseink foglalkoztak is ezzel a hivatással, még ha megoldásaikat nem jellemezte is minden esetben a meghatározás teljessége. Azonban Blaga és Rebreanu, valamint Vulcănescu a *Dimensiunea existenței românești*-ben nem tartotta fontosnak e problémákat.

Még fontosabb: a célok fejlődése, amiből — a történelmi fejlődés távlatában — a különbözőségek és hasonlóságok erednek. Ezzel a kérdéskörrel is csak történéseink foglalkoztak, még ha megítéléseik értékelméleti és kultúrfilozófiai szempontjai nem voltak is minden esetben eléggé ki-

műveltek s körvonalazottak. Talán csak Xenopol és Pârvan jelent kivételt. A népek különbözőségei nem annyira a térbeli egyidejűségben, hanem inkább a történelem sodrában nyilvánulnak meg. A történészek persze evolutív, nem pedig statikus jellegük szerint értelmezték ezeket a különbözőségeket. Míg Blaga — metafizikai elmélkedésekbe merülten — az idő folyásától, Vulcănescu már a térbeliségtől és a kultúrától is elvonatkoztatott. Csakhogy a népek különbözőségei nem idő és tér fölé emelkedők, hanem az idő és a tér birodalmába tartozók. Másrészt Rebreanu azt állította, hogy paraszti nép voltunk, vagyunk és leszünk. Bebizonyosodott azonban, hogy éppen olyan jó iparosok is lehetünk. Aztán meg szegény sem lesz többé a földműves, mint ahogy ezt Rebreanu hitte, hiszen magának, nem pedig elnyomóinak dolgozik.

Most már az előzőkben kifejtettek világánál felmérve tanulmányunk kérdéskörét, megállapíthatjuk a következőket: ha etnikai lényünket teljességében akarja meghatározni, akkor a kutatásnak *összehasonlító* jellegűnek kell lennie, vagyis — a térbeliségben — más népek sajátosságainak ismeretében kell vizsgálódnunk, de nem a sajátosságok diszkontinuumában, hanem fejlődési fokozataikban, az egy és ugyanazon folyamatos attribútumok társulási és integrálódási módozatainak megfelelően. Ugyanekkor e vizsgálódás legyen *elemző és szintetizáló*, figyelme összpontosuljon délkelet-európai, európai, emberi szerepünkre, amelyből sajátosságunk ered. Megjegyzendő, hogy az extenzív meghatározás egyik népet a másikkal hasonlítja, leírja és osztályozza a *különbözőségeket* és *hasonlóságokat*, de semmit nem magyaráz meg. Ezzel szemben az elemző magyarázat és szintetizáló értelmezés, amely dialektikus, jelentéssel és fejlődésiránnyal rendelkező oksági összefüggéseken alapszik, hozzásegít mind a különbözőségek, mind a hasonlóságok tisztázásához. Ez teszi lehetővé, hogy megértsük a gazdasági, társadalmi-politikai és kulturális értékeknek az etnikai kultúra egészébe való integrálódását, valamint e kultúra funkciójának a felmérését az emberiség kultúrájában. Így ez a módszer a részlegesség és az egyetemesség fogalmára támaszkodik — hiszen a *részt* veszi tekintetbe, és a Világegyetemet mint a legmagasabbrendű *egészt* —, nem pedig a fajlagosság és nembeliség fogalmára, mert hiszen nem a fajt és a föléje rendelt nemet (genus) tartja szem előtt. A két meghatározás egymást kölcsönösen kiegészíti, de — ellentétben e nehezen megragadható, bonyolult kérdéskör legtöbb kutatójának elképzelésével — egymásra vissza nem vezethető. Kölcsönös, dialektikus kiegészítődésüket aztán nyomon kell követni a történelem folyamán, hogy ki lehessen következtetni a fejlődés különbözőségeit és e különbözőségek irányát, okait.

A szocialista forradalom révén a „szükség“ gazdaságából átmegyünk a jóléthez, a sokrétű és harmonikus kiteljesedésbe. Erről tanúskodnak a falvak új házai és a városok derűs tömbházai. Persze akad még tenni-való. Am az eddigi megvalósítások igazolják a jövőbe vetett hitet.

Társadalmi-politikai vonatkozásban itt, „a birodalmak keresztútján“ — ahogy L. Romier írja —, s így „minden rosszak útjában“ — ahogy viszont Miron Costin írta —, kialakítottuk szabadon és szívesen vállalt felfogásunkat, amelyet *emberség* szavunk jelöl. Emberség hatja át a gyulafehérvári egyesülési nyilatkozatot is. Az emberiség legmagasabb fórumán Titulescu, aztán Corneliu Mănescu emelt szót az emberek és népek jobb egyetértésének, a szabadságnak és a mindenkit megillető jogoknak

az ügye mellett. Három ízben volt a miénk az elnöki szék az emberiség e fórumán, s ezt éppen annak köszönhetjük, hogy az „emberségre“ kívánjuk alapozni az emberek és a népek kapcsolatait. Ez a mi aranyunk az emberiség kincsestárában.

Ez az emberség tette derüssé életünket. Valójában soha nem mondtunk le az életörömről, művészetünk magát a drámát is harmóniává változtatta, példa erre a *Miorița* és *Manole mester balladája*. A bús, de tiszta érzelmek szimfóniája csendül fel Eminescu, Blaga, Argehei életművében. S a Rebreanuében meg a Sadoveanuében is. Az életuntságot és a halálfélelmet a Nyugatnak hagytuk, amely — Spengler szerint — hanyatlani készül. Igaz, a mi színeink nem a szivárvány színei: kissé elmosódottak az öregek ruháin, fénylőbbek a fiatalokén. Méltóságteljesek a szóttesek, a szőnyegek, a kendők, a párnák a tisztaszobában, e családi „oltárokon“. Őseink idején tisztaszoba csak a gazdagok házaiban volt. A mi időnkben már a parasztházakban is van.

Mentalitásunkat mindig a lehető legfejlettebb, igazán élénk valóság-érzék jellemezte. A meddő fantáziálás közvetlenül létünkben fenyegetett volna. Csobánjaink szerint rendkívüli erejű viharban — amilyen történelmünk volt — egyetlen menekvés van: hasra vágódni. Akárcsak Ceresz istennő sarja: a földtől mi sem szakadtunk el soha. Agyunkat nem lepté be köd, s álltuk a sarat. Megőriztük arányérzékünket, s hogy biztosabbak legyünk, nemcsak a saját fejünkkel gondolkoztunk, hanem néha a faluével is, amely begyűjtötte történelmünk egész bölcsességét, néha még kissé tudálékos is volt, ahogy Anton Pann mondta, s Creangă, szellemiségünk legtisztább megtestesítője. Minálunk a józan ész a jóérzéssel társul.

Soha nem vesztettük el azt, ami a legfontosabb a világon: a bizalmat az igazságban, amelynek egyszer csak el kell jönnie. Talán éppen ezért a máramarosi és érchegységbeli templomok történelmünk legszebb jelképei. Szerény anyagiségükben a földhöz tapadnak, ám karcsú tornyuk a derús égbe magasodik. Mi a *Végtelen oszlop* jegyében élünk. Brâncuși ezt tudatta a világgal.

Kultúránk és etnikai lényünk egysége a sokféleségben nemcsak gazdasági, társadalmi-politikai és kulturális értékeket szolgál, tehát a belső Jót, Igazat és Szépet, hanem külső szolgálatukat is ellátja az egész világon, amelyet mintájukra modellálnak szeretnénk tudni, anyagi és szellemi jólétben, szabadságban és mindenkit megillető igazságban, ahogyan azt „emberségünk“ megkívánja. Áldozatokat hoztunk az emberi kultúra vezéreszméiért, harcoltunk is értük, s készek vagyunk további áldozatokra és harcra.